

Numai asta ne lipsea

Peisajul teatral dominat de o cuminenție „minoră”, lipsit de ambiția marilor descoperiri, dar și a reinterpretărilor, democratizarea valorilor prin simplificarea conceptelor, „convertind toleranța în exclusivism”, îi smulg lui Sebastian-Vlad Popa suspine – expresie a mâhnirii provocate de diferența dintre ceea ce vede și ceea ce ar dori să vadă pe scenele românești. Tristețea criticului de azi și a teoreticianului – probabil – de mâine este motivată de indiferența lumii teatrale față de dezbaterile fierbinte a zilei: bătălia canonică, efortul de reconsiderare și de reordonare a valorilor, care-i agită pe universitarii de pretutindeni; dar mai abitur pe cei români, obligați să țină seama nu doar de evoluția gustului public și a criteriilor estetice, ci și de elementele compromițătoare din biografia unor persoane care au colaborat cu autoritățile comuniste.

Nevoia de a pune etichete și de a opune liste de autori și opere este într-adevăr o problemă „fierbinte” – dar ea este de viață și de moarte doar

pentru cercul specialiștilor. Ceea ce nu înseamnă o diminuare a importanței ei: dacă înțelegem prin canon „lista” scrierilor care se bucură de aprobarea criticilor și antologatorilor și sunt considerate demne de a fi studiate în școală, de victoria în această bătălie depinde orizontul de așteptare al publicului de mâine.

Ar merita să zăbovim un pic asupra influenței pe care o exercită canonul în formarea gustului și preferințelor celui care a depășit cu mai mult sau mai puțin succes faza examenelor obligatorii. Să excludem deocamdată din discuție promovarea non-valorilor și trecerea la index a unor autori de către canonul din perioada totalitară. Nici un consens universitar nu a izbutit să-i introducă în circuitul viu al culturii pe marii autori ai trecutului, astăzi greu accesibili pentru că lipsește contextul referențial, iar modalitatea lor de a exprima adevărul se deosebește radical de limbajul contemporan. Cu excepția celor care-și fac o meserie din lectură și din interpretarea

textelor, oamenii care cumpără și citesc cărți se referă la Homer, Dante, Milton cu respect, dar într-o absolută ignorare a motivelor ce ar putea justifica acest respect. Nimeni nu va scoate aceste nume de pe lista valorilor care trebuie transmise, însă ele sunt un capital mort, fără pierderi, dar și fără câștig.

Singurul gen care are posibilitatea de a eluda această tristă, dar, probabil, ineluctabilă îmbălsămare este teatrul. Prin însăși condiția lui, spectacolul pune mereu în discuție valorile moștenite și le confruntă cu așteptările publicului contemporan. Canonul teatral este viu pentru că dramaturgia – când e bună – lasă spații largi de interpretare, de racordare a subiectului la problematica epocilor ulterioare momentului scrierilor. Ar fi ridicol să spunem că Shakespeare a fost mai talentat decât Cervantes sau Dante. Opera lui este mai cunoscută datorită oamenilor de teatru care îi cercetează neconștient replicile și spațiile dintre ele, iscând spectacole bune sau

Imagine din Istoria ieroglifică după Dimitrie Cantemir la Teatrul Național din Iași (regia: Cătălina Buzoianu)

proaste, dar care nu au probleme cu canonul. Dramaturgia clasică franceză este mai prezentă decât celelalte genuri ale secolului XVII pentru că regizorii și actorii se simt atrași de frumusețea ei și de ambiția perfecțiunii. Exemplele se pot înmulți, dar, revenind la rezervele oferite de dramaturgia românească și pe baza cărora Sebastian-Vlad Popa visează spectacole rafinate și populare în același timp, cred că este necesară o diferențiere: cel mai des, piesele uitate au fost uitate pentru că nu meritau să fie memorate. Valoarea lor literară a fost corect definită de Caragiale: „minunății de absurditate”. Când a montat, în 1982, un spectacol cu două piese de la începutul literaturii dramatice, **Occisio Gregorii...**, Alexandru Tocilescu a exprimat absurditatea lumii în care trăia, mascând-o cu bărbi și caftane. În versiunea lui Ion Olteanu, aceleași piese, puse în scenă la Oradea în respectul literei textului, stârneau o plictiseală de moarte. N-am vocația teoretizărilor, dar experiența de spectator m-a învățat că readucerea în actualitate a unei piese uitate este un mijloc, nu un scop: ea impune – temporar – valoarea unui regizor sau a unei trupe, nu a unui dramaturg sau a unui text.

Teatrul mai prezintă un specific: cel a interpretărilor scenice canonice (aici, în sens de strict reglementate). Tradiția Paul Gusti – Sică Alexandrescu în spectacole Caragiale a fost doar treptat dislocată și, înaintea marilor spectacole „revoluționare” regizate de Moiseșcu, Pintilie, Ciulei, Alexa Visarion, s-a desfășurat un discret război de tranșee, din care rămâne în amintirea

celor care au văzut-o **O scrisoare pierdută** la IATC, clasa Ion Finteșteanu – Sanda Manu. Nu trebuie uitată nici indignarea cu care au fost întâmpinate spectacolele astăzi considerate clasice, pentru a înțelege de ce o seamă de noi versiuni scenice ale operei lui Caragiale sunt primite cu o prudență care maschează neplăcerea (indignarea a ieșit din modă). O reinterpretare în cheie postmodernă, ironică sau parodică, a unor piese ca **Apus de soare** sau **Răzvan și Vidra** pare neadecvată momentului de căutare a identității pe care-l trăiește atât de dramatic România în încercarea de a-și impune specificul și valorile în contextul europenizării și al globalizării criteriilor politice, economice, culturale. În perioadele de elan afirmativ, distanța ironică este acceptată cu greu, iar oamenii de teatru sunt prea sensibili la spiritul timpului ca să nu înțeleagă că nu e momentul bășcăliei pe monologul „Moldova nu e a mea, nici a voastră...”

Bătălia canonică a devenit un subiect de meditație și dezbateri în universitățile americane atunci când, datorită politicilor de discriminare pozitivă (dar nu numai), prezența în număr mare a minorităților de tot felul – femei, negri, homosexuali, latino-americani, amerindieni – a determinat interesul pentru valorile specifice ale acestor grupuri. „Multiculturalismul” a devenit un canon al „gândirii politice corecte” și, dincolo de exagerările ridicole pe care orice noutate le provoacă, largirea sferei de studiu a adus corecțiile necesare într-o cultură în mod arogant autosuficientă. Dar dacă multiculturalismul a rămas un

concept pentru uzul elitelor, relativismul introdus de el, folosit cu măsură, poate deveni o busolă utilă pe harta culturală a lumii. Nu tot ce nu ne seamănă este urât și plicticos, după cum nu tot ceea ce e altfel este minunat și interesant.

După ce au participat cu entuziasm în 1989 la dărâmarea statuiilor, intelectualii din Estul european (disidenți sau conformiști) au constatat cu înlemnită stupeoare că partidele socialiste din Vest există în continuare, că ideile de solidaritate și justiție socială sunt încă atractive pentru o seamă de creatori importanți. Trebuie scoși scriitorii de stânga din canon, așa cum o cer criticii români, care pun etica de astăzi deasupra esteticii de ieri? Poate că da, poate că nu. Dorința de a reglementa e bună pentru programa școlară, dar nu pentru circulația reală a operelor, pentru vitalitatea ideilor și imaginilor propagate de ele.

Într-o epocă în care școala e departe de a mai fi singura și cea mai autoritară sursă de informații, „lupta dintre fundamentalismul canonic și cel necanonic” (Monica Spiridon) ține de rigorile scolastice. Teatrul s-a luptat mereu cu canoanele de toate felurile, instinctiv, prin talentul autorilor, regizorilor, actorilor. În teatru, consolidarea canonului este sincronă cu contestarea lui prin practica scenei. Defazați sunt nu creatorii, ci teoreticienii care nu observă această tensiune permanentă, ce-i asigură teatrului continuitatea și modernitatea.

MAGDALENA BOIANGIU

Ce înseamnă a fi actual?

Nu demult, am purtat (în câteva numere ale săptămânalului „Rampa”) o polemică destul de cordială cu un coleg critic, pe tema actualității/ inactualității teatrului românesc de azi. Polemică este, poate, prea mult spus: a fost, de fapt, un scurt schimb de epistole deschise, învârtindu-se în jurul unui exemplu concret. Nu am de gând să reiau acum și aici discuția asupra cazului în speță; pe de altă parte, însă, tema

controversei mi se pare prea importantă pentru a fi expedită în câteva subsoluri de pagină. Cred, într-adevăr, că întrebarea „Este sau nu actual teatrul care se practică azi în România?” merită, dacă nu un răspuns tranșant (ce-i drept, extrem de greu de dat), oricum o dezbateri mai amplă. Încerc să propun, în cele ce urmează, un început.

O primă chestiune cerând lămurire prealabilă este după părerea mea,

aceea a înțelesului pe care îl dăm termenului de **actualitate**. Ce înseamnă a fi „actual” în artă, în arta teatrului? A fi în pas cu timpul și cu oamenii aceluia timp, dar și ai aceluia loc, a te conforma necesităților lor, a te face ecoul căutărilor, speranțelor și spaimelor lor – iată o posibilă definiție. A fi în pas cu moda – iată o altă posibilă (și deloc superficială, în fond) definiție, căreia însă i-ar urma numaidecât o nouă întrebare: care

